

Lars Berg, Elvis Presley og jeg.

Av Edmund Edvardsen, professor IPLU

Jeg var 15-16 år den gangen.

15-åringen var svært vår for ting. Han visste noe om jenter. Han visste noe om jenter og hemmeligheter, om venninner som hadde en katt i sekken. Det *kunne* være noe skummelt med slike katter. Eller noe himmelsk. En visste aldri. En visste ikke før en eventuelt fikk vite. Og det fikk en sjelden. Skulle det skje, måtte tida være moden for å slippe katta ut av sekken.

For en kan spørre: hva var vitsen med en hemmelighet som for *alltid* skulle forbli en hemmelighet? Skulle den bare komme Vårherre for øre? Var ikke noe av vitsen med en hemmelighet at den skulle komme for en dag? Var det ikke det hemmeligheter ville, først bli holdt skjult i sekken, for deretter å slippes fri?

Guttungen mente å vite at når *bestevenninner* lånte hverandre øre, etter tur, da utvekslet de hemmeligheter. Du kunne se på dem at de hadde en sekk og at de hadde en katt i den.

Katta *kunne* ha noe med deg å gjøre.

Jeg var 15-16 år og internatskoleelev på Krøkebørsletta framhaldskole. Hos Lars Berg. Det var i 1959.

Elvis Presley var kommet fra Amerika. Du trengte en platespiller for å sette Presley i spill på internatet. Jeg husker ikke hvordan vi fikk fatt i den, vi gutta, og heller ikke hvordan vi finansierte platekjøp. Men jeg husker Elvis-melodien *I got a woman* (på dialekt: ...*Æ har fått mæ kvinnfolk...*) og spesielt baksida: *I'm counting on you* (oversatt: ...*Æ tar dæ for god fesk...*). Vi internatgutter, vi spilte plater lørdags ettermiddager på et rom på internatet. Det hendte *venninner* var på besøk.

Jeg husker det *skrå* øyekastet. Spesielt husker jeg *èi*. Hun trodde seg usett. Hun visste ikke at jeg hadde skarpere øyne i nakken enn framme på nesen. Hun så på meg, fra sida. Hun så mye lenger enn strengt tatt nødvendig. Flere ganger. Jeg så det. Hun skjønnte at jeg så det. Jeg skjønnte at hun hadde skjönt det hele tida. Jeg forandret stilling fra sideblikk til blikk. Blikkene hengte seg liksom fast i hverandre. Ei lang stund. I lengste laget. Mer presist: så lenge *gnisten* trenger for å tennes.

Etterpå lånte hun venninnas øre. Venninner får alltid høre mer enn andre. *I got a woman*.

I rommet var både Elvis Presley og jeg. Vi gikk nesten i ett. Riktig nok hadde jeg briller, men hun må likevel ha sett at jeg lignet den jeg følte meg som. Var det *håret* mitt? Svart, greid bakover, fyldig i nakken, pelsaktig. Brylkrem.

(Jeg hata vinden på denne tida. Han kunne rive sveisen ut av posisjon. Og var sveisen i ulage, var *jeg* i ulage.)

For å gjøre en litt lengre historie kortere: jeg fikk et hint via *venninna*. Bestevenninner er også budbringere. Himmelporten stod på gløtt. Kysten var klar. Jeg fant fram til handa hennes en kveld. Den *ventet* på meg. Uten hanske. Vi stod i en krets 15-åringer i mørket bak internathjørnet. Vi gjorde som ingen ting.

Jeg kjøpte henne en ring til kroner 3,75. På *Engros Jern* i Sjøgata.

King Creole (oversatt: ...*Kong Snurrebass*) kom til Bellevue kino i Tromsdalen. (Omtrent et års tid etter at *Oluf Rallkattli* så dagens lys samme sted.) Jeg var der. I lag med *venninner*. Elleville Presley, alias *Kong Snurrebass*, fylte en hel vegg og ristet salen. Jeg følte han var i stand til å overgå meg. Salen var på kok. Jentekok. Jeg tolket den handa jeg holdt i. Hadde den tatt *hanske* på?

Neida. Ikke enda. Trofast fulgte den handa meg fra Bellevue til Krøkebørsletta den kvelden. Jeg hadde jo *håret*. Vinden var kamerat og grei den kvelden. Aldri var hårmanken så fyldig. Det luktet *Bryl*.

«*Du er den første kvinne*». Det var tittelen på en bok. «Roman», hette det. Noen av guttene hadde fått høre om den. Den skulle finnes på biblioteket i byen. Den skulle finnes i bokhyllene på bokstaven «B», B for *Berg*, med Lars til fornavn, *Lars Berg*.

Diktere fantes på biblioteker. Lars Berg, han var *dikter*.

Men det fantes en til av samme navn. Den andre var *lærer*, og *styrer*. Han var hovedlærer for A-klassen. I det røde klasserommet i den nyrestaurerte brakka, der gikk jeg. Klassen hadde han i *tysk* og *norsk*.

Han var ingen svær kropp. Han hadde ikke noe hår av betydning, bare en krans rundt månen, og noen lange strå som han med en handbevegelse pleide å stryke tilrette på tvers av månen. Vinden herjet med tustene når styreren gikk over skoleplassen uten hatt. Jeg tviler på han brukte *Bryl*.

Lars Berg, han hadde ingen røslig kropp. Men han var en ruvende *skikkelse*. For skikkelsen kan være større og mindre enn kroppen. Lars Berg hadde med andre ord en kropp som gjorde mye av seg. Mannen hadde *framdrift* og *aura* der han gikk over skoleplassen og når han spaserte omkring inne i klasserommet. Mannen hadde noe fore. Han var på farten. Han var en handlingas mann. Han ville etterlate seg noe i verden.

Å sette han ut av spill må ha vært en vrien affære. Jeg ser han for meg en glatt morgen. Antakelig var det i oktober. Det var like før undervisninga skulle begynne. Vi elever hadde spist frokost i «Matbrakkka». Jeg var bortom «Internatbrakkka» for å hente dagens bøker. I det jeg kaster et blikk ut av vinduet, ser jeg hovedlæreren, hans ruvende skikkelse, med hatt på månen, kledd i sine glatte lærsko, på tur over plassen. Han holder det sedvanlige driv i ganglaget.

Han tar ingen forbehold i det han forlater plassens vannrette plan og tar fatt på skråningen omtrent ved flaggstanga.

I samme øyeblikk ser jeg hatten henge igjen i luften. En hatt uten mann. Men før hatten får sukk for seg og må overgi seg til tyngdeloven, er mannsskikkelsen der som et lyn og fanger den i fallet.

Han var mann for sin hatt!

En annen mann ville kanskje stanse opp etter fallet. Ta en pause. Børste av klærne. Kjenne på om liv og lemmer var intakt. Kikke seg rundt. Lytte etter latter. Føle på forsmedelsen hvis noen hadde sett. Halte videre slik den som har fått seg et skudd for baugen halter videre.

Men ikke han Lars Berg. Den karen satte etter fallet avgårde. I samme uredde driv som før fallet. Var det ikke for at jeg hadde sett hatten henge i luften et øyeblikk, ville jeg ha tvilt på at mannen i det hele tatt hadde vært overende.

Det som etter fallet *kunne* ha fått han til å stoppe opp, var den *ondskapsfulle* latteren. Han hadde, fikk vi høre, selv vært fange i brakkeleir. På Grini. Der hadde han sikkert opplevd å bite i seg den ondsksfulle latteren. Han trengte ikke lenger *bite i seg*. Nå kunne han *bite fra seg*.

Antakelig var det *fangens* observasjoner som i ekstrem grad fikk han til å overdrive når han skulle demonstrere *tysk uttale* i tysktimene. Og i hans tyske uttale var ikke bare munn, stemmeband og lunger aktivert. Hele ansiktet gjorde de største grimaser. Ja, selve kroppen tok liksom bunntenning helt nede i stortåa når han lirte av seg en tysk frase. Han slynget den ut i klasserommet hvor den gav gjenlyd i veggene. Av og til var hodebevegelsen, under demonstrasjon av tysk uttale, så hissig at brillene hans havnet på halv åtte, slik at han måtte rette de opp før han gikk videre.

Grini hadde *kroppet* seg hos mannen. Tysklæreren prøvde å harke opp og spytte Grini ut.

Under slike *utbrudd* av tysk uttale klarte jeg bare med svære anstrengelser å undertrykke sprutlatteren. Men i tysklærerens overdrivelse lå et *alvor* som advarte meg mot å slippe latteren fri. For han demonstrerte ikke tysk uttale innen *revyens* ramme, hvor altså publikums latter ville ha sin plass. Nei, dette var ikke revy. Det var *drama*! Jeg tror han, der han stod på kateteret, så å si hadde *tyskere* i helene: han spilte ikke, men *speilte* tyskernes ordre i sin demonstrasjon av tysk uttale. Derfor hadde han bruk for hele sitt register, fra tå til isse. Hadde klasserommet vært *revyens rom*, ville jeg ha ledd meg skakk ihel. Men her, i tysktimen, hadde ikke latteren noen plass, selv om det ikke var langt i fra, ettersom veien mellom latter og gråt ikke er lang.

Imidlertid: hadde vi, 15-åringer uten hans leirerfaringer, likevel brutt ut i latter, tror jeg han ville betraktet den latteren som malplassert. Og han ville, på strak arm, servert oss en lekse til åndelig føde. Hans enorme skikkelse ville sprengne rommet.

Kanskje ville han, ved å ta så hardt i når han mimet tyskere, *advare* oss mot noe som angikk det tyske?

Etter hvert skjønte jeg at *læreren* og *dikteren* var en og samme mann. Noen av guttene hadde allerede lest boka «*Du er den første kvinne*». Der var en forbindelse mellom *Du er den første kvinne* og *I got a woman*.

Gutter i den alderen leste forresten ikke hele boka. De leste *i* boka. Unggutter med hår på haka, de skummet seg fram til de *viktige* avsnittene. Alt det andre hadde ingen interesse. Det var rent tomprat og vomfyll. Gutter var på jakt etter *høydepunkter*.

Vi gutta, vi gjorde en ekspedisjon til biblioteket i byen - i Sparebankens 2.etasje (?). Der fant vi fram til bokstaven «B» og Berg, Lars. Herremis, *dikteren* hadde jo skrevet *flere* bøker enn den ene. Vi gutta, vi så oss rundt. Så noen hva vi foretok oss? Forsiktige, som om vi gutta var på ville veier, listet vi bøker ut av hylla og begynte å skumme - mens svetten draup nedover sidebeina.

Jeg kan ikke huske om bibliotek-raidet ble belønnet med tekstutdrag som igjen gav seg merkbare utslag under beltestedet. Vi var kanskje for unge til å få *låne* disse bøkene på biblioteket? Og om jeg hadde fått låne, hadde jeg neppe våget å låne *Lars Berg: Du er den første kvinne*. Jeg ville opplevd at bibliotekmannen ville *sett på meg* hvilke hensikter jeg hadde. Jeg ville stått med *buksa nede* ved skranken. Å låne *Lars Berg* ville vært like dumdristig som å våge seg inn til *Hermansen* for å skaffe seg «*gummi*» slik at en kunne agere rundbrenner og storkar i fiksjonens verden.

Nei, det jeg *visste* noe om, ut fra førstehands erfaring, var *henders møte*. Er ikke hender *nakne* når votter og hansker tas av? Har ikke hender særlig følsom hud? Er det ikke *grotter* og kløfter mellom fingrene? Kan ikke hender *leke* med hverandre? Kan de ikke danse, lene seg mot hverandre, utforske hverandre, skifte stillinger, bryte ut i latter? Har de ikke nettopp *fingerspitzgefühl*? Må ikke hender spørre hverandre om lov og fingre seg fram til enighet? Kan ikke hender avvise, avlede et mulig overgrep, bli kjølige, markere avstand, nekte, trekke seg unna? Og på den annen side: kan ikke hender flørte, forhandle, erte, kjæle med hverandre, *gi seg hen* - og etterpå: puste ut, slappe av, småsnakke, spøke om alvorlige ting? Og hender kan gå fra hverandre som fiender for tid og evighet?

Kort sagt: Er ikke hender menneske-miniatyrer? Den store kroppen og sjela i konsentrert form? Og er ikke miniatyrleken *nok* og mer enn nok, for 15-åringen, inntil videre? Enn om vi hoppet bukk over hva vi kunne kalle *hendenes erotiske fase*? Den som hopper bukk over hendenes intime fase går for fort fram. Hva er et kyss som ikke hender har forberedt? Har noen skrevet ungdomsromanen *Dine er de første hender*?

Det nærmet seg jul og heimreise fra internatet den høsten. Presley-håret var så fyldig at lue og ørebeskyttelse ikke var nødvendig selv i pinnfrosten. Nakne hender varmet hverandre bak internathjørnet, de lovde hverandre evig troskap til over nyttår. *I'm counting on you* ... (oversatt: ...æ skal tenke på dæ i jula...).

Over nyttår, før jeg hadde møtt dama (og venninna) igjen, foretok jeg meg det fatale. Jeg gikk til frisør.

Han holdt til i Fredrik Langes gate. Jeg satte meg i stolen. Jeg sa: «Fyldig over ørene». La vekk brillene, lukka øynene. Det skulle jeg ikke gjort. Frisøren var idiot. Jeg *følte* at maskinen tok for grovt for seg. Jeg følte håret mitt lavet i flak mot golvet.

Da han var ferdig og jeg fikk brillene på meg, så jeg det i speilet. Jeg hadde vært utsatt for mordforsøk. Presley var fjernet. Presley var blitt boss på golvet. Han ble sopt opp på et støvbrett og kastet i søppelsekken. Frisøren var morder. Han skulle pokker ta også ha betaling for ugjerninga. Jeg var snau som en nyklipt sau.

Ensom og fortapt gikk jeg ut i byen, redd for å treffe folk. Heldigvis var det mørketid.

Når venninner stikker hodene sammen og låner hverandre øre, har de en katt i sekken. De hjelper hverandre å ordne verden. Det kan være *deg* det gjelder. I dette tilfellet var det *meg*.

En frisør hadde redusert meg til et null. *De to* så det straks, under første dags frokost på «Matbrakkka». Og jeg så at de hadde sett. De så at jeg så at de hadde sett. Jeg så at de så at jeg så at de hadde sett. Jeg hadde nemlig øyne i nakken. Det hadde de og.

Og de hadde en rev bak øret.

To dager gikk. To dager hvor poenget var å avverge et møte.

Den tredje ettermiddagen kommer *venninna* i enden av korridoren. Hun ville *levere* meg noe, sa hun. Med et skrått smil stikker hun fort en minipakke til meg. Og borte var hun.

Straks kjente jeg hva som var inni. *Engros Jern*.

På tre dager var jeg myrdet to ganger.

Det gjorde meg til dikter - innen skolestilens og norskfagets ramme. Jeg skrev den våren mine beste stiler. Det luktet blod av dem. Lars Berg, dikteren, må ha ant at noe var i gjære.

For det er en *forbindelse* mellom skrift og liv.

Jeg leverte inn stiler. Ën var en sørgelig fortelling om jegeren og hans revedrap. En reveunge kommer fram fra skogens hemmelige rom. Den møter et menneske. Jegeren gir den en kule.

Jeg stemte skogen og meg selv til tårer.

Norsklærerens rødpenn kunne virke truende før jeg lærte den å kjenne. Han hadde en ivrig rødpenn. Den oppdaget ortografiske skavanker, bøyningsfeil, tegn på avveie, tegn som manglet osv. Den tilbød også alternative formuleringer. Jeg kan ikke huske den som aggressiv, som nedlatende, som ironiserende. Men den sa fra om det den fant. Og den fant.

Etter at hans rødpenn hadde blødd seg igjennom teksten, kunne en forvente seg et dolkestøt på siste side. Men støtet kom ikke. Merkelig nok. Tvert imot. Norsklæreren hadde overlatt konklusjonen til dikteren. Etter rødpennas herjinger kom en «Mykje godt», med en «pluss» som ekstra bonus. Eller det kom en «Særs godt» med en «minus» bak, slik at det enda forelå en mulighet for å forbedre seg.

Var det mening i dette?

Lars Berg, læreren, dikteren, skilte mellom sekundært og primært. Han skilte mellom uvesentlig og vesentlig, mellom kosmetikk og tanke, mellom ortografi og innhold. Han tenkte som så: ortografien kommer etter hvert. *Tanken* fikk applaus. *Poesien* fikk applaus. Kosmetikken ble bare nevnt - i forbifarta.

Vi hadde en hemmelighet i lag, dikteren og jeg, oss diktere imellom. Via stilboka lånte han meg øre i nøden. Han visste noe om skrift og liv, og om skriftas omveier. Han ante at den som stemmer et landskap til tårer har *sitt* å bale med.

Selv om den dama, ved hjelp av venninna, hadde kvitta seg med meg, ble ikke jeg kvitt den dama. Hver eneste dag, flere ganger om dagen, i fem måneder observerte jeg henne, i venninnas arm, på vei til og fra mellom brakkene, på vei inn og ut av dører. Mens de før hadde sett meg, så de meg nå ved å *overse* meg. Jeg spilte ikke lenger «I got a woman» og «I'm counting on you». Den tida var forbi. Jeg spilte «Jailhouse rock», fengselsrock. Jeg spilte «Young and beautiful» (oversatt: ...*Evig eies kun det tapte*...). Jeg vingla mellom bannskap og bønn. Den dama hadde svikta meg.

Men det hadde ikke norsklæreren. På hvert sitt vis gjorde de to meg til en bedre stilskriver. *Hun* som tankeløs. *Han* som tankeleser.

Han var ikke den slags norsklærer som ledet meg ut i grammatikkens hengemyr og lot meg sprelle der. Han var *språkmann*. Det språklige bildet og bildenes spill var viktigere enn ortografi. Han ville ikke bare «rette» stiler, først og fremst ville han *demonstrere* språkføring og bildespill i skriftlig form.

Dette gjorde ikke dikter Berg ved å prate og prute i det vide og brede.

Nei, han *demonstrerte*! Da rydda han først scena. Han kommanderte pultrekkene så langt ut fra veggene at det ble «skøytebane» klasserommet rundt. Den var bare til hans bruk. Vi fikk beskjed om å ta fram prøvestil-boka. Og førstemann ble dirigert fram til tavla for å skrive ned etter hans diktat.

Dermed satte han i gang et titusenmeterløp. Med bestemte steg og hurtig ganglag som gav gjenlyd i rommet, ja, i hele bygninga, gjennomførte han runde etter runde uten opphold. På strak arm serverte han formuleringer i et tempo som så vidt tok hensyn til tavleskriveren. Samtidig skrev alle elevene ned i sine bøker. Poenget med tavleteksten må ha vært at både han selv og hver enkelt av elevene skulle ha en viss ryggdekning, *han* for produksjonens del, elevene for reproduksjonens.

Og i timens løp vokste en billedrik fortelling fram. Den var til å kjenne seg igjen i. Den hørte kysten til.

Rundetidene var det liten forskjell på. Framdriften var der, både mannens og fortellingas framdrift. Normalt gikk han med begge hendene på ryggen, med tendenser til noen små balansebevegelser ved inngangen til svingene. Han brukte ”klappskøyter”. Det hendte han måtte bremse litt opp i katetersvingen, dels for ikke å renne tavleskriveren overende, dels for å unngå kollisjon med kateteret.

En gang smalt det. For full guffe var han skrått på vei inn i katetersvingen, med *en* arm på ryggen, konsentrert, i ferd med å vinne en storslagen formulering, med brillene hengende på halv åtte langt framme på nesen. Han glemte bent av styringen et lite sekund. Han kolliderte front mot front. Mot kateteret. Brillene fortsatte for egen maskin.

Denne hendelsen ble for mye for klassen. En forsøksvis latter var i anmarsj, en prøveklut som var hemmet av tvil: kunne den riktig slippe seg løs?

Det kunne den ikke. Den innså fort at den måtte stikke halen mellom beina og pelle seg dit den var kommet fra. For Lars Berg tok timeout. Han famlet rundt i blinde etter brillene. Han fant dem, blåste på dem, monterte dem på nesen. Så lærte han oss hvor David kjøpte ølet.

Det snodige med *hår* er at det vokser ut igjen.

Uke for uke blir det litt lengre. Etter noen uker begynner det å *pelse* seg. Etter to-tre måneder har det pelset seg ordentlig.

Igen var Presley i byen. *I love you tender* (oversatt: ... *Æ kan ikkje glømme dæ*...) Jeg var altså døden nær. Jeg hadde lagt frisører for hat. Jeg skrev stiler om alt mulig, men de handler kun om det *ene*.

Igen hadde visst venninner en katt i sekken? Kunne det være *hår* om å gjøre? Kunne det gjelde *henders lengsel*? Hvem vet? Hadde jeg hørt at hun hadde angret seg? De to slentret over plassen, i tide, i utide, inn av og ut av dører. Altfor ofte. De to lånte hverandre ører. Men *knisen* var tørket av dem? De *overså* ikke lenger? Var de begynt å *se* igjen?

Jeg var i vårens vold. Går det an å komme bristepunktet nærmere enn å måtte være vitne til Tromsdals-liene fukta i kveldssolas røde fløyels farge, i lier som enda ikke er blitt grønne?

Når det gjelder forholdet mellom Tromsdals-liene og 15-åringen diskuterer litteraturviterne hvem som skaper hvem. Er det egenskaper ved Tromsdals-liene som invaderer og sår lidelse i 15-åringens sjel? Eller er det 15-åringens allerede besatte sjel som kliner sin besettelse utover Tromsdals-liene?

Eller er det et *samvirke* mellom lier og sjel? Er det slik at kveldsolas røde fløyel, malt på delvis snøbare, men enda ikke grønne lier, tilbyr det perfekte speil for en stemt sjel å lodde sin tilstand i? Er forklaringen den at *slike* lier kommer *slike* sjeler i møte - i en hjerteskjærende omfavnelser?

I løpet av mai gikk det ubønnhørlig mot slutten. Ikke mot slutten på livet, for livet skulle enda by på mye rart. Men det gikk ubønnhørlig mot slutten på skoleåret. Og i det sorga ser seg selv inn i kvitøyet, klatrer den mot sin høyeste topp.

Ikke var det flere norskstiler sorga indirekte kunne luftes ut i. Lars Berg hadde gjort sitt i vinterens løp. Og det var ikke lite. Han må selv ha sett de Tromsdals-liene i transparent fløyels farge. Han hadde stivet meg opp med ”Mykje godt pluss” og ”Særs godt minus” - mens jeg ravet rundt i villa.

Vi var nå kommet til siste kapittel i årsplanen. Vi skulle dra i busser til Buvika sør på Kvaløya, til Lars Berg sin gård. Der skulle vi plante skog. Vi skulle overnatte på gården. Det ynglet av 15-åringer alle vegne. Noen fikk overnatte i fjøsen. Jeg var av dem som fikk tildelt et loftsrom i andre etasje i våningshuset, med utsikt til fjorden.

Der var det som å overnatte i fengsel. Når det er siste sjans og en ikke kommer seg ut for å se etter den en tenker på, fins ingen verre utsikt enn utsikten til en fjord.

Neste dag skulle Lars Berg med sin hær vandre over eidet til Brensholmen, langs gangveien, for kjøreveien var bare såvidt påbegynt. Samme veistrekningen forserer unggutten Per, en vinternatt, i romanen *Kvinna og havet*. Han er uten votter.

Men nå var det full vår over landskapet.

Jeg har et fotografi fra den marsjen. En stram hærfører i nikkens og hatt leder an i front av et langt tog. Et steds bak i rekkene på fotografiet fins et jentensikt. Ankomst: Brensholmen. Noen fjerne jentefjes ligger deg nærmere enn andre. Noen skikkelser er mer ruvende enn sin kropp. Slik var det med Lars Berg. Slik skal jeg huske han. Bestemt. Ruvende. En mann som ikke satte ortografien foran livet.

Det skulle gå over førti år før jeg igjen var i Buvika.

Den skogen vi planta er godt synlig nå.

